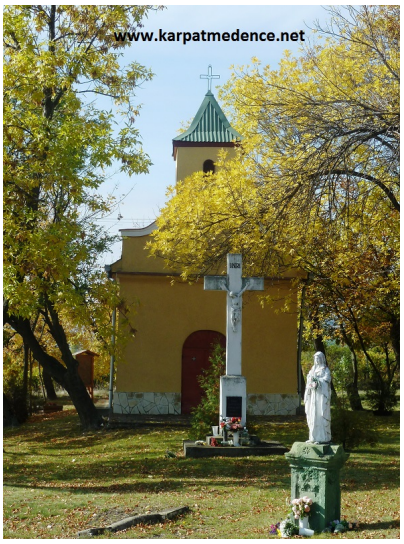
Írta: Benedek Csaba-Kürtössy Péter
2012. szeptember 08. szombat, 00:00 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 12:52

Szeptember 8. Kisasszony napja

Kisasszony, olykor Kisboldogasszony, Szűz Mária születésének emléknapja. Már a XI. században számontartott ünnepünk, amelynek a középkorban vigíliája és nyolcada is volt.

Mária születésének gazdag apokrif hagyományai vannak, amelyek főleg a Legenda Aurea és a Stellarium révén kódexirodalmunkba is belekerültek (Teleki-, Horváth-, Tihanyi-, Debreczeni-, Érdy-kódex).

A Teleki-kódex Anna-legendája elmondja, hogy Szent Annának elkövetkezvén az órája, a hétnek néminemű keddin szüle. Egészségben szülé az igaz Dávidnak királyi plántáját, ez világnak előtte választott leányt, az édes Szűz Máriát. Miképpen az angyaltul megtanítottak valának, mert ő vala ez világnak jövendő megvilágosojtója és asszonya és tengörnek csillaga.

A néphagyomány szerint már Mária születésénél megjelenik Gábor arkangyal:

Gábriel arkangyal leszállott a földre,
Mint a piros hajnal mennyei nagy fénybe.
Veri a citerát, zengi a szép fohászt,
Ezzel vigasztalja dicsőült Szent Annát.

Hamuszínű szárnyát egekre terjeszti,
Gyönyörű orcáját a földre függeszti,
Égszínű palástban, rózsaszín ruhában
Leszállott Gábriel Názáreth városban.

Ringass el minket is aranyos bölcsőben
Altass el minket is drága szent szívedben,
Majd ha üt az óra az örök álomra
Veled együtt álljunk mi is egy bokorba.

Mária születésének táblaképével találkozunk Berethalom (Biertan, 1515), Eperjes (1497) szárnyasoltárain. A barokk ikonográfia számbavétele még késik. Ha tekintetbe vesszük, hogy a téma egyike az egykorú olasz és német festészet leggyakoribb ábrázolásainak, ami alkalmat ad a polgári élet, otthon derűs megörökítésére is, akkor a magyar emlékanyagot meglepően soványnak érezzük. Mi magunk egyelőre kétségtelen középkori templomtitulusról sem tudunk. Így azt kell hinnünk, hogy hazai földön a Kisasszony kultusza, patrociniuma a reformáció és hódoltság miatt kissé megkésve, csak a barokk időkben, de akkor már búcsújáróhelyeinktől is támogatva, annál káprázatosabb gazdagságban bontakozott ki. Patrociniumaink is leginkább ebből az időből valók. A középkori templomok egy részének eredetileg Mária-titulusa lehetett, a barokk időkben aztán a Kisasszony-búcsúnapot választották hozzá.

Az áttekintésből kitűnik, hogy a Kisasszony-titulusok nagy része a Tridentinumot követő, de a jozefinizmust megelőző időszakra, a barokk Mária-kultusz virágkorára, éspedig leginkább a régi Felvidékre, a mai Szlovákiára esik. A hódoltság után újjászületett nagy egyházmegyékben már szórványos. Talán csak Csanád a kivétel. A patrociniumokat itt nyilván az egyházmegye két nagy búcsújáró helyének, a franciskánus Máriaradnának és Szeged-Alsóvárosnak kultikus kisugárzása magyarázza.

Mária a hajnali, szép csillag, a Stella puerpera Solis. A nap miséjének egyik szövegrészlete: felix es Sacra Virgo Maria et omni laude dignissima: quia ex te ortus est sol iustitiae, Christus, Deus noster. Alleluia, azaz: boldog vagy szentséges Szűz Mária és legméltóbb minden dicséretre. Belőled támadt az igazság Napja, Krisztus, a mi Istenünk.

Ebből a liturgikus képhagyományból sarjadt Telek Józsefnek tanácsa: ha egyébkor tőletek ki nem telhetne, legalább estéli és reggeli hajnalkor, mikor a hajnali csillagot, a többi csillagok között, legtetszetesb fényességgel ragyogni szemlélitek, elmélkedjetek a Jákobbul támadott csillagnak, az Isten szent Anyjának felséges méltóságáról.

Egy középkori eredetű legenda szerint Kisasszony hajnalán angyalok zengenek a mennyekben.

E régi hiedelmeknek jellegzetes népi hajtásai is vannak. Tápén a jámbor hagyománynak hódolva, még napjainkban is sok jámbor asszony kimegy Kisasszony hajnalán a Tisza partjára, napköltét várni. Az időt az olvasó és az Úrangyala-koszorú vagyis tizenkét Úrangyalából álló és a Mária tizenkét csillagú koronája tiszteletére végzett imádság elmondásával szokták eltölteni. Mint mondják, akinek „érdeme van rá", az a fölkelő napban megláthatja Máriát. Sugarai rózsát szórnak. Hasonlóan cselekednek a Középső-Ipoly menti falvakban is. Ez a látomás nyilvánvalóan a Napbaöltözött Asszony Jelenések-könyvebeli képzetköréből merít, amelyhez újabb fejleményként adódhatott a rózsaeső mozzanata. Van olyan asszony is, aki Mária alakja mellett bölcsőt is vél látni.

Ismeretes, hogy a Maros Tápé alatt ömlik a Tiszába. Tápai öregasszonyok ajkán a Marosnak radnai víz neve is hallható. Mondják, hogy még a századfordulón is az idősebb asszonyok pünkösd és Kisasszony hajnalán a Maros torkolatánál a radnai vízben mosdottak meg. A szokás nyilván még a Radnán átélt Kisasszony-napi régi búcsúhagyományokból ered.

Kisasszony napjára a jámborabb asszonynép másfelé is virrasztással készül. Somlóvidéki hiedelem szerint, aki megvárja a napköltét, meglátja benne Máriát. Sümegi öregasszonyok már csak annyit tudnak, hogy a nap legszebben Kisasszony hajnalán szokott fölkelni. A vásárosmiskeiek a közeli Sághegyre mennek és ott várakoznak, hogy meglássák a hajnali fényben Máriát. Szentsimoni, hangonyi, gyöngyöspatai, nagykátai, vásárosdombai öregasszonyok is fölmennek a hegytetőre, illetőleg ki a szabadba, hogy a fölkelő napban megpillantsák a bölcsőben fekvő Máriát. Bátya „rác" asszonyai szerint a nap most játszadozva, táncolva kel föl: örül most is Mária születésének. Így vélekedik Mezőkövesd matyó népe is.

Pereszlényben úgy vélték, hogy Kisasszonynapkor búcsúznak a fecskék, de még nem indulnak útnak.

Boldogasszony (Frauenkirchen) híres mosoni, illetőleg burgenlandi búcsújáróhelyen, ahová magyarok is mindig jeles számmal jártak, hajnali három órakor körmenet vonul a falun keresztül. Virrasztanak és várják a hajnalt más kegyhelyeink is, így Andocs, Vodica, Pócs, Csatka búcsúsai. Amikor földereng, letérdelnek és elimádkozzák az Úrangyalát. Minderről azonban a búcsújárásról szóló munkánkban szeretnénk bővebben szólani.

Mária Isten áldott földje, amelyből üdvösségünk virága és gyümölcse sarjadt. Ebből a

szimbolikából nőtt az a századfordulón még élő Balaton vidéki, göcseji és Mura-vidéki szokás, hogy a vetőmagot Kisasszony napjára virradó éjszaka, illetőleg korahajnalban kiteszik a harmatra, hogy az Úristen szentelése fogja meg. Napköltekor már be is viszik. Az a hiedelem, hogy az ilyen búza nem üszkösödik meg, és bőven terem. Ebbe a képzetkörbe tartozik, hogy Zagyvarékason a búzát kétasszonynap között is ki kell szellőztetni, hogy ne legyen dohos, ne essen bele a zsizsik.

A görög katolikosok Rakacán az aratás után kicsépelt búzát szenteltetik meg a pappal, melyet búzaszentelésnek hívnak. Korábban az egész falu szenteltetett, a 80-as években már csak egy-két gazdának volt búzája. A búzaszemeket tányéron az ikonosztázion elé helyezték, majd miután a pap megáldotta, a következő évi vetőmag közé keverték.

Kisasszony napja volt sokfelé a cselédek szolgálatba lépésének az ideje. Ilyenkor kezdték a dióverést. Időjárásjóslás is fűződik ehhez a naphoz. Bugyborékos vagy ritkaszemű eső – esős időszakot jósol.

A paprikatermő vidékeken régebben ezen a napon kezdték meg eme nemes fűszernövény szedését, újabban azonban már korábban, augusztus végén belefognak.

Az 1892-es győri vásárjegyzékben a város ötödik hetivásárát Kisasszony napjára hirdették ki.

A Délvidéken ősi pogány őszkezdő nap. A fecskék is már összesereglettek. A sürgönydrótokon álldogálva várják egymást, hogy még a rossz idő beköszöntése előtt, a többi vándormadárral együtt melegebb égtájak felé repüljenek. Ezért nevezik ezt a napot „fecskehajtó Kisasszonynak”. A Középső-Ipoly mentén sok helyen hasonlóan ehhez –például Pereszlényben- úgy vélték, hogy ezen napon búcsúznak a fecskék. Ám bármilyen szép idő volt ilyenkor, a néphit szerint Kisasszony napján ennek ellenére sem indultak útnak.

Dologtiltó nap lévén, az asszonyok sem dolgoznak. Különösen a fonás a tilos. Balázs Mátyás pásztor is elmondta, a pásztorok is úgy tapasztalják, Kisasszony napja figyelmeztetés a vándoroknak, nincs tovább maradás, nemsokára deres lesz a határ, jönnek azok az „ember” végű hónapok, melyek szigorúbbak, gorombábbak, mint a szeptember. Megkezdődik a termények betakarítása. Leverik a diót is, de a vetésre is kell gondolni, hogy *„Szent Mihálko má fődbe kerüljön a mag”.*

Terményvarázslásra is alkalmas nap ez. A Muravidéken az elvetendő búzát napkeltig egy ponyvában kiteszik a harmatra, hogy meg ne romoljon, meg ne dohosodjon a hambárban. Ha ezt a búzát a vetőmag közé keverik, megmentik az üszkösödéstől. Befejezik a tojásgyűjtést is. Az időjárást is figyelik a gazdák, mert ha esik, nem lesz jó idő a vetésre. Ellentétes nap is, mert amilyen az idő ezen a napon, annak az ellentéte következik majd be az ősz folyamán.

Farkaslakán ha a hóharmat nem esik le, akkor Szent Mihályig jó idő lesz. De Kisasszony-napja után nem tanácsos csirkéket keltetni, mert annak gatyát kell varrni.

Mária születésnapján Erdély-szerte búcsúkat szerveztek, ugyanakkor a római katolikus közösségekben ez a jeles nap jelentős ünnepnek, tehát dologtiltó napnak számított. Számos mezőgazdasági munkálat (pl. őszi vetés) kezdetét, s a fecskék távozását jelezte. Zabolán eddig a napig ajánlatos volt az őszi gabonát elvetni, mert utána hirtelen hidegre fordult az idő:

"Ha jól vetsz, jól aratsz,

Ha szép az idő, nagy termés van."

A sóvidéki gazdák rendszerint Kisasszony hetére várták az első hóharmatot. Kisasszony Fenyéden a dióverés és az őszi vetés hagyományos napja volt. A román pásztorok e naptól már szabadon legeltethették nyájaikat a gazdák szántóföldjein.

Irodalom:

Balassa Iván-Ortutay Gyula: Magyar néprajz, 1980.

Bálint Sándor ÜNNEPI KALENDÁRIUM II. Szent István Társulat, Budapest, 1977. 263-270.

Bartha Elek: Szaltér olvasás Rakacán, In: Ünnepi kötet Szabó László tiszteletére (Ujváry Zoltán szerk.), Debrecen, 1999. 135-147.

Csáky Károly: Hallottátok-e már hírét? Madách Kiadó. Pozsony, 1987. 179-180.

Dankó Imre: Vásáraink világa, In: Magyar Néprajz III. Anyagi kultúra 2. Kézműveség

Jakab Rozália: „Nálunk a harangszó elszáll a határig” Népélet és néphagyomány Farkaslakán. Tamási Áron Alapítvány kiadása. Kolozsvár, 2001. 160.

Tátrai Zsuzsanna: Szeptember 8. Kisasszony napja, In: Magyar Néprajz VII. Folklór 3.

Penavin Olga: Népi kalendárium. Az esztendő néprajza a jugoszláviai magyarság körében. Forum Könyvkiadó. Újvidék, 1988. 125.

Pozsony Ferenc: Erdélyi népszokások. Egyetemi jegyzet. KJNT-BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék kiadása. Kolozsvár, 2006.254-255.